

Пономаренко О.М.,
методист науково-методичного центру
освітнього менеджменту
Комунального закладу «Інститут післядипломної
педагогічної освіти Чернівецької області»

ОСНОВНІ ОРІЄНТИРИ У ВИКЛАДАННІ КУРСІВ, ПРЕДМЕТІВ СОЦІАЛЬНОГО, ЕМОЦІЙНОГО ТА ЕТИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ (ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО СПРЯМУВАННЯ) ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2026/2027 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Викладання предметів духовно-морального спрямування у 2026/2027 н.р. базується на засадах НУШ, фокусуючись на формуванні компетентностей, цінностей та аналітичних здібностей учнів.

Основними критеріями, які мають вплив на духовний розвиток здобувача освіти, є сім'я та школа. У духовно-моральному вихованні первинне значення має духовна атмосфера школи, збагачення душі педагога, сумісне сходження до духовності педагога й учня.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що вихованню духовності й моралі було надано чимало уваги. Багато з цих досліджень виконані давно, і ця проблема завжди вважалася важливою при вихованні кожного здобувача освіти. Серед вітчизняних науковців проблемами духовно-морального виховання займалися Бех І.Д., Бондаровська, В.М., Боришевський М.Й., Зязюн І.А., Помиткін Е.О., Сухомлинська О.В., Богуш А.І., Сіданіч І.Л., Жуковський В.М. та ін.

Щоб формувати в учнів відповідні духовно-моральні якості у напрямку їхньої соціалізації та здоров'язабезпечення (соціальне, емоційне та етичне спрямування), патріотичну та громадянську свідомість, необхідно вивчати предмети духовно-морального спрямування. Вони можуть вивчатися в початковій школі, а також у 5-11 класах за рахунок варіативного складника. Також є можливість вивчати такі курси та визначати кількість годин для цих

предметів/курсів за рахунок інваріантного складника в разі прийняття рішення педагогічною радою для покращення виховної роботи. Вивчення курсів/факультативів можливе в разі підтримки та прийняття відповідного рішення в територіальній громаді.

З ініціативи Міністерства освіти і науки України до навчальних планів закладів загальної середньої освіти введено світські курси СЕЕС (духовно-морального спрямування): «Основи християнської етики» для 1-4, 5-6, 7-9 та 10-11 класів, «Біблійна історія і християнська етика», «Християнська етика в українській культурі» для 5-9 класів, «Духовність і мораль в житті людини і суспільства» для 5-6 класів, «Духовні і моральні основи здоров'я, безпеки і добробуту» для 7-9 класів, «Етика», «Культура добросусідства», «Школа подружнього життя», «Основи сім'ї» тощо.

На сайті МОН також розміщено навчальні програми «Основи християнської етики» для 1-11 класів (Сохань Г.С., Гусаков І.М., Гусак М.Є., Пономарьова М.С., Кушнір І.М.); «Християнська етика в українській культурі. 5-9 класи» (Красікова Г.І.); «Мораль, духовність і етика в українській культурі. 5-6 класи» (Красікова Г.І., Красікова Н.В., наук. кер. Бех І.Д.) [3].

На допомогу вчителю перелік курсів, навчальних програм і посібників курсів розміщено на сайті Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» [3, 4]. Варто відзначити, що для педагогів, батьків та учнів створено електронний ресурс «Цінності» на базі Національного університету «Острозька академія», на якому розміщено електронні версії навчальних програм, курсів за вибором, посібники, розробки уроків, довідкова та методична література тощо [6].

Відповідно до нової редакції Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти навчальне навантаження на тиждень для вивчення зазначених курсів передбачає 0,5 години. У Типовій освітній програмі зазначено, що заклад освіти може планувати вивчення певного навчального предмета або інтегрованого курсу концентровано. Навчальні предмети та курси

з навчальним навантаженням 0,5 години на тиждень рекомендовано вивчати протягом одного семестру. Доцільно включати ці курси в розклад саме в першому семестрі, ураховуючи їхню адаптаційну спрямованість.

Наголошуємо, що дозволяється використання лише тих програм, що мають схвалення МОН України (або відповідних ІППО) для використання в школах. Учитель має право на вільний вибір модельних і навчальних програм.

Для виховання високоморальних громадян України пропонується навчальна програма для 5-6 класів закладів загальної середньої освіти «Духовність і мораль в житті людини і суспільства». Вона спрямована на реалізацію ідей Концепції Нової української школи.

Вищезазначені курси/предмети є дисциплінами духовно-морального, націєтворчого, світоглядного, характеротворчого, культурного, інтелектуального та освітньо-виховного спрямування. Вони не є вченням віри, не містять релігійних обрядів, не ставлять за мету залучення до певної конфесії. Викладання означених курсів передбачає виховання в учнівства якостей справжнього громадянина, патріота України, поваги до свободи совісті, релігійних та світоглядних переконань інших людей; формування релігійної грамотності та здатності до співжиття в полікультурному та поліконфесійному українському суспільстві.

Предмети СЕЕС (духовно-морального спрямування) варто викладати в тісній співпраці з батьками, інформувати батьківську громадськість про особливості християнської етики, давати їм можливість відвідувати уроки і позакласні заходи. Доречно враховувати при викладанні міжпредметні та міжгалузеві зв'язки. Зважаючи на актуальність педагогіки партнерства в сучасній шкільній реформі, доцільним є проведення в рамках виховних годин спілкування за участю учнів, їхніх батьків, педагогів та із залученням соціальних педагогів, психологів. Необхідно враховувати ситуацію, коли не всі діти відвідують зазначені курси. У такому випадку ці заняття повинні бути в розкладі першим або останнім уроком.

Вивчення зазначених дисциплін у закладах загальної середньої освіти здійснюється за письмовою згодою батьків учня/учениці. Відповідно до чинного законодавства України викладати такі курси/предмети можуть особи, які мають педагогічну освіту та документ про проходження відповідної курсової підготовки.

Типовим навчальним планом визначено години навчального навантаження для перерозподілу між освітніми компонентами, які можна перерозподіляти між різними освітніми галузями, ураховуючи особливості організації освітнього процесу в закладі освіти й індивідуальні освітні потреби здобувачів освіти; використовувати для вибіркового освітніх компонентів (курсів за вибором, факультативних курсів, міжгалузевих інтегрованих курсів), проєктної діяльності, проведення індивідуальних консультацій і групових занять.

Педагогічна рада може прийняти рішення про перерозподіл годин між освітніми галузями, збільшивши кількість годин на вивчення вищезазначених курсів, а заклад освіти має затвердити освітню програму.

Використання медіаресурсів з метою навчання та виховання здобувачів освіти дозволяє розширити педагогічні можливості педагогів. Пропонуємо інтернет-ресурси, які стануть у пригоді для використання в освітньому процесі:

- методичні та освітні ресурси:

- Міністерство освіти і науки України – нормативні документи, навчальні програми, методичні рекомендації;

- Інститут модернізації змісту освіти – навчально-методичні матеріали та рекомендації для педагогів;

- Всеукраїнська школа онлайн – навчальні курси та відеоматеріали;

- духовно-моральне виховання:

- Українське біблійне товариство – тексти Святого Письма, матеріали для дітей і молоді, конкурси та олімпіади;

- «Живе телебачення» – духовно-просвітницькі програми, відеолекції, бесіди;

- електронні платформи та бібліотеки:

- Національна бібліотека України імені Вернадського – наукові праці з педагогіки, етики та духовності;

- «Освіторія» – сучасні педагогічні практики, матеріали з виховної роботи;

- «На Урок» – розробки занять, презентації, виховні години.

Використання цих ресурсів сприятиме формуванню в учнів духовних цінностей, моральної відповідальності, патріотизму, поваги до людської гідності та розвитку культури.

Інтеграція СЕЕС/духовно-моральних цінностей у шкільні дисципліни може відбуватися практично на кожному предметі. На уроках курсу «Етика» варто використовувати християнські моральні цінності як основу для формування сумлінної особистості, звертаючи увагу на поняття любові до ближнього, справедливості та чесності. На уроках літератури можна здійснювати аналіз христологічних персонажів (Дон Кіхот, Гамлет, Маленький принц тощо) і творів із мотивами милосердя та прощення, а біблійні сюжети розглядати як архетипи, що мають вплив на світову літературу. У курсі історії варто рівноправно представити різні точки зору про роль християнства у формуванні вітчизняної та європейської культури й державності, а також звернути увагу на діяльність християнських церков, храмів і монастирів як центрів освіти. У курсі правознавства доцільно розглядати вплив християнства на правові системи та соціальні інститути. На уроках мистецтва та музики можна вивчати християнські сюжети й символіку в живописі та ознайомити учнів із духовною музикою, піснями на християнську тематику. У природничих науках інтеграція відбувається через обговорення етичних питань, зокрема, у біології – подавати рівноправно різні точки зору про створення світу, людини та всього живого на землі; про відповідальне ставлення до біорізноманіття, що дозволить інтегрувати питання про відповідальне ставлення до навколишнього середовища; в астрономії – показувати гармонію і красу Всесвіту. На уроках іноземної мови можна аналізувати ідіоми та вирази, що походять з Біблії, як-от «good Samaritan» («добрий самарянин») або «cast the first stone» («кинути першим камінь»), які розширюють словниковий запас і культурний кругозір. На уроках технологій

можна інтегрувати етику працьовитості та відповідальності, організовуючи, наприклад, благодійні проєкти, де учні виготовляють вироби для ярмарку, а отримані кошти передають на благодійність. Це поєднує практичні навички з патріотичним і духовно-моральним вихованням. Уроки фізичної культури можуть стати платформою для обговорення цінностей командної роботи, дисципліни та поваги до суперників. Наприклад, після спортивної гри можна провести обговорення про те, наскільки важливо поважати суперника незалежно від результату, що відповідає заповіді любові до ближнього. На інформатиці можна розглядати етичні дилеми, пов'язані з використанням технологій (проблема хакерства), що відповідає християнським принципам моралі.

Інтеграція духовно-моральних цінностей у шкільні предмети має здійснюватися з повагою до світогляду учнів та їхніх сімей. Важливо заохочувати учнів до діалогу та дискусій, що допоможе їм самостійно осмислювати християнські моральні принципи, інтегруючи їх органічно, без нав'язування, сприяючи глибшому розумінню як навчальних предметів, так і загальнолюдських моральних основ.

Доцільно зауважити, що використані інформаційні матеріали на уроках/курсах/факультативах СЕЕС/духовно-морального спрямування забезпечують утвердження духовності й моралі, цілеспрямовано виховують патріотизм, готовність до захисту України, її свободи і незалежності, непримиримість до ворогів. Формування цілісної особистості, міцної сім'ї та української держави значною мірою залежить від того, які СЕЕС (духовно-моральні цінності) закладаються сьогодні молодому поколінню.

Методичні програми й посібники курсів дають змогу широко використовувати технології активного навчання учнів (тренінги, дискусії, ділові ігри, кейс-стаді та ін.), організовувати інтерактивне навчання через дистанційні форми за допомогою онлайн-платформ та різних онлайн-інструментів.

Так, наприклад, методичний посібник для вчителя «Духовні і моральні основи в житті суспільства» для 6 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Сіданіч І., Рогова О., Сурело Є.) пропонує методичну й практичну допомогу

вчителям курсів морального спрямування «Етика», «Культура добросусідства», «Духовність і мораль в житті людини і суспільства», духовного виховання «Основи християнської етики» тощо та допоможе педагогу методично правильно підготуватися до уроків, урізноманітнити та оптимізувати діяльність здобувачів освіти під час вивчення курсу «Духовність і мораль в житті суспільства» [2; 5].

Навчальні посібники допомагають здобувачам освіти знайти відповіді на запитання, як виник навколишній світ, як виникла людина і чим вона керується у повсякденному житті, що означають поняття «духовність», «бездуховність», «мораль», «аморальність», «моральне виховання», «духовно-моральне виховання». Найважливіші матеріали за темою уроку для зручності подаються на електронному ресурсі «Цінності» [6].

Варто звернути увагу на участь педагогів та здобувачів освіти у різноманітних конкурсах, виставках, форумах, презентаціях, олімпіадах, турнірах, семінарах, круглих столах із предметів духовно-морального спрямування, зокрема у Всеукраїнській олімпіаді «Юні знавці Біблії», «Знавці Біблії», Всеукраїнських конкурсах «Учитель/вихователь року з предметів духовно-морального спрямування», Всеукраїнському конкурсі малюнків та віршів на біблійну тематику, у Дні Біблії [1], Тижні духовності. Цей тиждень необхідно провести із застосуванням сучасних інноваційних педагогічних, виховних, психологічних методик, методичних рекомендацій тощо.

Духовність і мораль – це основа людяності. Вони визначають наші вчинки, життєві орієнтири та внутрішню гармонію. Духовно-моральне виховання є невід’ємною складовою освітнього процесу.

Доцільно зазначити, що воно сприяє формуванню гармонійної особистості, здатної до моральних вчинків, співпереживання та відповідального ставлення до життя. Цікавим є той факт, що сучасні виклики українського суспільства зумовлюють необхідність посилення уваги до формування

духовних, моральних, соціальних та емоційних компетентностей здобувачів освіти.

Список використаних джерел та літератури

1. День Біблії. URL: <https://drive.google.com/file/d/1umxhEubiiVGjfDkxKLRD0dMfTsoj-ni-/view> (дата звернення: 28.05.2026).
2. Духовність і мораль в житті людини і суспільства : модельна навчальна програма з курсу для 5-6 класів / Жуковський В.М., Сіданіч І.Л. та ін. URL: <https://osvita.ua/school/program/program-5-9/86383/> (дата звернення: 28.05.2026).
3. Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти». URL: <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/hromadians-ka-ta-istorychna-osvitnia-haluz/> (дата звернення: 28.05.2026).
4. Електронні версії підручників. *Інститут модернізації змісту освіти*. URL: <https://lib.imzo.gov.ua> (дата звернення: 29.05.2026).
5. Основи християнської етики. 5 клас. 6 клас : навчальний посібник для закладів загальної середньої освіти / авторський колектив під керівництвом Жуковського В.М. URL: https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/navchalni-programi-kursiv-za-viborom-fakultativiv?fbclid=IwY2xjawMqUMxleHRuA2FlbQIxMABicmlkETFDZDBtdWx6T1ZHcWIwNG53AR56ijB4noDt37K2Y_hPPNkU6_yaiSrvIyJQw1SPZl8-sARza_iqreDk0VrS3w_aem_4AHQda2JW0yz84nSwuNwjg (дата звернення: 29.05.2026).
6. Електронний ресурс «Цінності» URL: <https://tsinnosti.com/> (дата звернення: 28.05.2026).
7. Слово вчителю : християнський духовно-просвітницький часопис. URL: <https://slovovchitelyu.org/> (дата звернення: 28.05.2026).